

ІСТОРІОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО ТА СПЕЦІАЛЬНІ ІСТОРИЧНІ ДИСЦИПЛІНИ

УДК 929.624.2(477)

А. В. Рудюк

ПАТРОНАЖНІ СИМВОЛИ В МІСЬКІЙ ГЕРАЛЬДИЦІ УКРАЇНИ

Розширюючи тематику зображень на гербах українських міст, стаття присвячена використанню патронажних символів на гербах та емблемах населених пунктів. Досліджуються витoki та подальша історична доля гербових зображень від поширення християнства на вітчизняних теренах до сучасності. Звернено увагу на поширення подібних зображень на території Західної Європи та близького зарубіжжя. Витoki християнської традиції патронажних символів прослідковуються з часів Київської Русі та козацької епохи. Проаналізовано сюжетні зображення із використанням святих-покровителів: Архангела Михаїла, св. Юрія, Архангела Гавриїла, Богородиці, Івана Богослова, св. Миколая, св. Мартіна, св. Флоріана, св. Климента тощо. Прослідковано географію та час появи патронажних символів на міських гербах. Наведено приклади гербових зображень українських міст, які нині носять патронажну символіку. Окреслено перспективи подальших досліджень в тематиці міської символіки України.

Ключові слова: герб, патронажна символіка, святий, релігійні мотиви, біблійний персонаж.

У часи великих соціальних потрясінь люди все частіше звертаються до вищих сил за покровительством і підтримкою. Україна нині переживає важкі часи, необхідно усіма силами зберегти нашу державу цілісною, а згодом – відродити та розбудувати її так, щоб не було соромно перед нащадками. Дана стаття покликана прояснити ситуацію з символікою українських міст, які обрали собі покровителів для зображення на своїх гербах.

Загалом, міська геральдика не може поскаржитися на відсутність авторських доробків різної тематики. Серед них

можна виділити праці фахівців Українського геральдичного товариства, Інституту історії НАН України, Інституту української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського НАН України. Використання оборонних споруд на гербах було досліджено у статті А. Гречила та І. Сварника [1], подібним чином висвітлено використання культових споруд, предметів побуту, рослинних та тваринних мотивів, у публікаціях Я. Іщенко [2]. Існує чимало праць, які безпосередньо висвітлюють історію того чи іншого герба міста, який носить на собі зображення покровителя: Києва [3], Мукачева [4], Івано-Франківська [5] та ін. Оскільки патронажні символи являються особливими негеральдичними фігурами релігійного змісту і несуть на собі умовно захисну функцію, в історіографії їх відносять до окремого виду гербових зображень. До цього виду символів належать зображення усіх святих-покровителів українських міст.

Щодо терміну «патрон», то ця традиція сягає періоду Давнього Риму, коли термін функціонував у правовій та соціальній практиці, де він вживався в значенні покровителя. Згодом християнство активно перейняло подібну практику покровительства, обравши собі покровителів з небесного ореолу. Активно цей процес почав розвиватися в іконографії, архітектурі, мистецтві.

Геральдика як відображення певних культурних елементів поступово переймає практику зображень небесних покровителів, що є прямим віддзеркаленням світогляду людей. Спочатку патронажні символи можна було зустріти на особистих гербах, пізніше на родових. Міська геральдика тільки частково перейняла практику використання гербів із зображенням святих-покровителів з родової та особистої геральдики. Поширеною була практика обрання патрона безпосередньо мешканцями міст. Подібні геральдичні зображення часто супроводжуються детальним описом того, хто зображений та в який спосіб, цього вимагає практика європейської геральдики.

Герби з патронажними символами досить поширені в міській геральдиці Західної і Східної Європи. Це можна пояснити тим фактом, що патронажні символи в однаковій мірі використовувалися в католицькій та православній вірі. Що стосується вітчизняних теренів, то слід відмітити те, що на гербах українських населених пунктів зустрічаються і православні, і католицькі святи; це пов'язано з історією кожного населеного пункту окремо. В європейській традиції склалася практика зображення святого та його символу: св. Георгій (Юрій) тримає християнського списа; св. Миколай – книгу (Біблію) тощо [4, с. 31].

Герби столиць Східної Європи носять зображення святих покровителів: Київ має герб із зображенням Архангела Михаїла, Мінськ – із зображенням Богородиці, Москва – із зображенням св. Юрія. Цікаво, що і герб Вільнюса має зображення св. Христофора. Столиці України, Білорусі та Росії мають герби із зображенням православних святих, а Литви – католицького. Така ситуація обумовлена релігійними мотивами. Русь споконвічно була православною, що успадкувалося впродовж наступних поколінь. Велике князівство Литовське та Московія також були переважно православні. Територія сучасної Литви відчувала досить сильний

вплив католицької віри, яка остаточно утвердилася в часи Речі Посполитої. Загалом, спільне та відмінне у геральдиці згаданих столиць потребують додаткового вивчення.

На українських землях християнство має давню історію. Одними з перших християн були представники правлячої династії Рюриковичів. З цього часу прослідковуються витоки двох патронажних символів: Архангела Михаїла та св. Юрія. Перший із них зображався на печатках київських князів (зі списом в одній руці та державою – у другій). Також Архістратиг зображений як захисний символ на шоломі князя Ярослава Всеволодовича, датованому 1206-1207 рр. [6]. Найбільшого розвитку знак переживає в часи Мономаховичів. Щодо іншого знаку – Ярослава Мудрий (Великий князь Київський (1015-1018 рр., 1019-1054 рр.) мав у хрещенні ім'я Юрій (Георгій), то з цим фактом пов'язують розвиток культу Юрія Змієборця. Пізніше ці знаки поширилися і на геральдику та розвивалися паралельно. Київ обрав собі за патрона Архангела Михаїла [7], а Київська область – св. Юрія [8].

Після втрати Київським князівством незалежності та переходу до складу Литовської держави давній символ не втратив своєї актуальності. 1471 р. князівство у складі Литви було перетворене на воєводство, а після Люблінської унії відійшло до Польщі. З кінця XV ст. відомий герб Київського воєводства: у червоному щиті янгол, який тримає у руках меч та піхву, опущену дотолу [9, с. 49]. Очевидно, що під янголом розуміли саме постать Архангела. Необхідно відмітити той факт, що зображення Архістратига в XV-XVIII ст. використовувалося переважно як геральдичний символ Київської землі. Після ліквідації автономії Гетьманщини згідно указу Катерини II від 16 вересня 1781 р. утворюється Київське, Чернігівське та Новгород-Сіверське намісництва, кожне з яких ділилося на 11 повітів. Земельний знак з Архангелом

Михаїлом, який використовувався Київською губернською канцелярією, став офіційним міським гербом Києва [10, с. 71]. Отже, земельний герб взяв на себе функції міського, що є певною мірою неправомірним. Хоча це могло бути зроблено з ідеологічних міркувань, оскільки імперія ішла шляхом повної уніфікації та інкорпорації українських земель; це стосувалося всіх сторін життя, в тому числі і геральдики. Цим рішенням – обрати зображення Архістратига Михаїла для герба міста Києва – керівництво держави йшло на дуже вигідний крок: по-перше, ліквідувало рештки самоврядування Києва (остаточно автономія міста була припинена на початку XIX ст.); по-друге, використання нового герба, який на той час був уже звичний для киян, не викликало фактично ніяких заперечень. Зображення герба було дещо видозмінене, додано імперську символіку, і в такому вигляді він проіснував аж до початку XX ст. [11].

Символіку Київської землі переймали інші населені пункти даної території, зокрема Васильків, Велика Димерка, Тараща, Славутич. Використання переліченими містами символіки з Архангелом Михаїлом вказує на те, що цей символ первинно вживався в значенні територіального. Подібним чином з'явився сучасний герб міста Овруч (Житомирської обл.). Місто свого часу також відносилось до Київської губернії і його герб про це свідчить [11]. Географія використання образу Архангела Михаїла є достатньо широкою. Скоріше за все, подібна ситуація пояснюється переважанням українського населення на даній території, яке, певною мірою, користувалося давньоруськими традиціями. Герби багатьох міст з'являлись в козацьку епоху, або ще раніше, що не виключає передання тягlosti та спадковості традицій використання символів. Такі міста як Івано-Франківськ, Гадяч (Полтавська обл.), Клевань (Рівненська обл.), Кролевець (Сумська обл.) Ско-

ле (Львівської обл.) також гордо носять зображення Архангела на своїх гербах.

Символ св. Юрія також сягає своїм корінням у часи Київської Русі. Пізніше він набув достатнього поширення не тільки в міській, а і в родовій на особистій геральдиці. Цей символ мав назву «Погоня руська», саме так його називали гербовники Речі Посполитої, відзначаючи у такий спосіб ту обставину, що даним гербом, як державно-династичним користувалися князі руського походження [12, с. 27-28]. У міській геральдиці України відомий випадок використання «Погоні литовської» – родового герба Гедиміновичів. Мова йде про смт. Любар (районний центр Житомирської обл.), яке названо на честь князя Любарта, останнього правителя об'єднаного Галицько-Волинського князівства [13, с. 111].

Відомо, що зображення св. Юрія як династичного знаку користувалися представники князівських родів Острозьких, Заславських, Четвертинських, Збаражських [12]. Саме геральдична традиція останніх поступово перейшла на символіку міста Збараж, районного центру Тернопільської області [13, с. 75]. Пізніше князі Збаражські змінили свій герб і навіть прийняли католицьку віру, хоча на гербі міста це не позначилося. Частіше зображення св. Юрія на міському гербі не мало родової зумовленості. Наприклад герб Володимира-Волинського (Волинська обл.), де св. Юрій вживався на печатці за 1324 р. і є найдавнішим відомим українським міським гербом [13, с. 50]. На печатці зображений Юрій-змієборець на коні, який убиває змія. Це перше подібне зображення у сфрагістиці того часу. Його немає на сфрагістичних пам'ятках західних сусідів Галицько-Волинської держави та Візантії, де св. Юрій зображався пішим воїном [14, с. 56]. Ще одне місто Волинської області – Любомль також носить схожий сюжет на своїй символіці. Св. Юрій був покровителем міського храму, побудованого 1287 р. [13, с. 111]. Очевидно, що культ св. Юрія був досить поширеним в

Галицько-Волинському князівстві, князі Юрій I Львович, Болеслав-Юрій Тройденевич також носили ім'я християнського святого.

Поширення зображення св. Юрія на Поділлі автори книги «Міська геральдика Тернопільщини» О. Клименко і Б. Хаврівський пов'язують із удільними князями братами Коріатовичами, які згодом почали себе титулувати князями Подільської землі. Як видно із датованих 1375 р. відтисків печаток із червоного воску, подільські князі використовували у діловодстві зображення вершника-змієборця [14, с. 57].

Варто приділити увагу вивченню використання та поширення руського і литовського варіанту герба «Погоня». Так як «Погонею руською» користувалися князі Коріатовичі, які були литовського походження, а «Погонею литовською» (в різних варіаціях), могли користуватися князі руського походження.

Міська символіка міста Монастирська носить зображення ще одного із вищих небесних ієрархів – Архангела Гавриїла (за біблійними легендами відомо сім архангелів). Це ім'я означає «сила Божя». Архангел Гавриїл провісник доль Божих і служитель Його всемогутності. Архангели часто згадуються у Біблії і є наближеними до Творця. Своєю силою вони здатні захистити мешканців міст. У листопаді 1999 р. сесією міської ради Монастирська був затверджений герб і хоругва. Герб має наступне зображення: на синьому полі поміж золотих бічників Архангел Гавриїл у срібному одязі, із золотим німбом та крильцями, в правій руці тримає золотий хрест, а у лівій – срібні Успенську та Воздвиженську церкви. Хоча зображення герба пройшло експертизу в Українському геральдичному товаристві, зображення Архангела Гавриїла не зовсім канонічне. Він традиційно зображається з білою лілеєю в руці як символом «благої вісті», яку він приніс Діви Марії [14, с. 321].

Згадана Діва Марія, або в іншому варіанті – Богородиця, є одним із найбільш шанованих символів на Русі з часів прийняття християнства. Її зображення можна зустріти в іконографії Софії Київської. Вона була покровительницею Великого князівства Литовського, пізніше Речі Посполитої. Релігійна пісня «Богородиця» була гімном згаданих держав. Її співали у битві під Грюнвальдом 1410 р. «Богородиця Діва» була спільним гімном народів, об'єднаних Королівством Польським і Великим князівством Литовським, Руським і Жемайтійським. А, отже, вона «як гімн звучала з вуст українських воїнів» [15, с. 101]. У цьому можна шукати витоки шанування Богородиці і в українському козацтві, де авторитет Богородиці як релігійного символу був беззаперечним.

У міській геральдиці також присутній символ Діви Марії як покровительки населених пунктів. Мешканці міст таким чином бажали укритися під священним омофором Богоматері від усіх потрясінь та катаклізмів. Використання цього зображення частіше не мало конкретної зумовленості, символ Богородиці не використовували як родовий чи особистий знак. Проте в історіографії зустрічається думка про польські (католицькі) впливи на іконографію та геральдику.

Символіка із зображенням Божої Матері з'являлася на гербах міст в різні часи. Зокрема, герб Нового Яричівця (снт. Львівської обл.) із зображенням Богородиці фіксують ще у XVI ст., коли він був наданий місту королем Сигізмундом-Августом. Трохи пізніше, у XVII ст., герб із зображенням Божої Матері був наданий містечку Маринополю (нині снт. Маріямпіль Галицького р-ну, Львівської обл.) Дещо інша історія герба містечка Заложці (снт. Тернопільської обл.). Як видно з документів за 1795 р., містечко користувалося печаткою, на якій зображено Богородицю з дитям над півмісяцем, навколо голови у неї дев'ять зірок [16, с. 144]. Герб міста декілька разів перезатверджу-

вався, зокрема у 1936 р., коли місто знову потрапило під панування Польщі [16, с. 144]. З XIX ст. відоме зображення Богородиці на гербі містечка Лопатин (сmt. Львівської обл.) [13, с. 109]. Одне з останніх зображень Богородиці на символіці міста можна прослідкувати на прикладі міста Орджонікідзе (Дніпропетровська обл.). Герб був затверджений рішенням сесії міської ради 29 вересня 2009 р. На щиті, перетятому на лазурове та пурпурове поля, Пресвята Богородиця у лазуровій туніці та червоному мафорії із золотою облямівкою, навколо голови – золотий німб, у руках тримає срібний покров, праворуч від Богородиці – золоте роторне колесо із золотими літерами «Мп» у середині, ліворуч – золота пектораль. Зображення Богородиці на гербі позиціонує її як покровительку міста і символізує наслідування духовних традицій Запорізького козацтва [17].

Ще одним біблійним персонажем, представленим у міській геральдиці України являється Іван Хреститель (Предтеча). За біблійною легендою, батькові про народження сина, святого і великомученика Івана, сповістив згаданий Архангел Гавриїл. Зображення святого присутнє на символіці двох населених пунктів Львівської області, а саме – Поморян (сmt. Золочівського р-ну) та Жовкви (районний центр Жовківського р-ну). Вперше герб Поморян був затверджений 1684 р., і мав наступне зображення: на лазуровому щиті св. Іоана-Хреститель із золотим німбом, у срібному одязі, супроводжуваний біля лівої ноги срібним ягням із золотою хоругвою. Деяко інше зображення бачимо на гербі Жовкви: на золотому полі Святий Іван, що тримає в правій руці золоту чашу, в лівій – чорну змію. Одежа синя, плащ червоний. Щит обрамований декоративним картушем і увінчаний срібною міською короною з трьома вежками.

Зображення Святого Івана Євангеліста вживалося на вїтківських печатках Жовкви у XVII ст. Воно підкреслює значення міста як духовного й культурного

центру України [17]. Сюжет із ягням та хоругвою був також використаний містечком Середнє (сmt. Закарпатської обл.), де на гербі ягня являється центральною фігурою. Це пояснюється тим, що містечко було одним із релігійних центрів Закарпаття. Нині в містечку збереглися три древні храми: греко-католицький, римокатолицький і православний.

Серед плеяди святих особливе місце займає св. Миколай Чудотворець, який в однаковій мірі шанується в усьому християнському світі. Чимало храмів, споруджених на честь святого є і в Україні. Св. Миколай є покровителем міста Луцька, де герб з його зображенням використовується з XVI ст. У 1998 р. міська рада затверджує герб із зображенням святого, проте затверджений знак був виконаний невдало, він потребував колористичної та графічної переробки [13, с. 111]. Нова символіка міста Луцька була затверджена рішенням сесії Луцької міської ради від 23 серпня 2007 р. Рішення містило наступний опис герба: у щиті з заокругленою нижньою частиною (т. зв. іспанський щит) у золотому полі срібна гербова постать Святого Миколая у повному єпископському вбранні, босоніж. Золотом виділені основні єпископські відзнаки – німб, патериця, епітрахіль та Євангеліє. У правій руці Св. Миколай тримає патерицю у вигляді шестираменного Захисного (патріаршого) хреста, що символізує перемогу християн над силами сходу, захист перед нашествиями та морами, підкорення сил стихії. У лівій руці він тримає розгорнуту книгу, що символізує Євангеліє, захист Божих сил та покровительство наукам. Босі ноги символізують міфологічні функції управителя погодою та водною стихією [18].

Символіка із зображенням святих має глибокий релігійний та моральний зміст. Чесноти, якими наділені святі, мусять бути прикладом для мешканців міста. Прикладом цього може слугувати символіка міста Мукачево (Закарпатська обл.), на якій зображено св. Мартіна. Християн-

ська легенда відносить нас до ранньої історії християнства в Римській імперії. Поширення використання зображення цього святого зумовлене поширенням католицизму на Закарпатті та діяльністю чернечих орденів. Як геральдичний знак, св. Мартін зустрічається з XIV ст., хоча його зображення в той час було далеко від канонічного. Тільки в часи угорського панування зображення герба і печатки було уніфіковано. У 1890 р. за розпорядженням Міністерства внутрішніх справ Угорщини встановлено опис герба міста Мукачево: в синьому полі щита із зеленою основою зображений св. Мартін, єпископ, у рицарському вбранні, на голові шолом. Він сидить на білому коні, вкритому червоним покривалом, і відтинає мечем половину свого червоного плаща. Відтятий шмат він віддає напіводягненому жебраку. Верхівка щита прикрашена золотою короною. Громада міста зуміла зберегти зображення герба в усіх соціальних потрясіннях XX ст. [4].

Католицький святий в римському військовому вбранні зображений і на гербі міста Шаргорода (Вінницької обл.). На ньому зображений покровитель міста св. Флоріан, герб із його зображенням вперше був затверджений 1588 р. Герб має наступний вигляд: легіонер у римських латах, який з правого боку мав щит, на якому викарбувані три списи, а в лівій руці тримав начиння з водою, щоб гасити пожежу [17]. Св. Флоріан вважався покровителем власників міста, які були польського походження.

Географію поширення патронажних символів можна окреслити західними, північними та центральними регіонами. Саме ці регіони України мають давню християнську традицію. Хоча є винятки, зокрема герб міста Інкерману (АРК), на якому зображений св. Климент. Символіка міста була затверджена рішенням міської ради 2004 р., де святий зображений у срібному одязі та прив'язаний до якоря [17]. Зображення святого не випадкове, воно пов'язане з легендою про

Климента – четвертого Папи Римського, який у I ст. н. е. був зісланий у Крим, що тоді був околицею імперії. Пізніші передавання свідчать про те, що святий був прив'язаний до якоря та втоплений [19]. Сюжет трагічний, але він тісно перегукується з місцевістю навколо Херсонесу.

Цим патронажна символіка на Україні не обмежується. Відомо чимало українських сіл та селищ, які також носять на своїх гербах та емблемах зображення святих покровителів. Можливо раніше ці населені пункти мали інший статус та значення, мали привілеї, але історія залишила для них лише символіку, яку потрібно розуміти та якою слід пишатися. Чимало міст, які нині мають нові герби, в певні історичні епохи також мали патронажну символіку.

Отже, окрім згаданих гербів, сьогодні потрібно вивчення та трактування решта антропоморфних символів на міських та містечкових знаках, що зберігають в собі значну інформацію про їхнє походження та історичну долю.

Література

1. **Гречило А.** Оборонні споруди у міській геральдиці / А. Гречило, І. Сварник // Пам'ятки України. – 1990. – № 2. – С. 42-46.

2. **Іщенко Я.** Зображення культових споруд в історичних гербах міст України: аналіз зображень та їх символіка / Я. Іщенко // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методик. – К.: Інститут історії України НАН України, 2003. – № 10. – С. 162-169; Іщенко Я. Зображення в міських гербах України предметів побуту: регіональний аспект / Я. Іщенко // Історико-географічні дослідження в Україні. – К.: Інститут історії України НАН України, 2002. – № 5. – С. 152-162; Іщенко Я. Рослинний світ в міській геральдиці України / Я. Іщенко // Спеціальні історичні дисципліни. – К.: Інститут історії України, 1998. – № 2. – С. 384-397. Іщенко Я. Тваринний світ в геральдичній спадщині міст України / Я. Іщенко // Історико-географічні дослідження в Україні. – К.: Інститут історії України, 1998. – № 4. – С. 80-95.

3. **Битинський М.** Герб — святий Архистратиг Михаїл Київський / М. Битинський // Віра й культура (Вінніпег). – 1956. – № 12; 1957. – № 1; № 7; № 10-11; № 12; Білоус Н. Печатки та герби міста Києва кінця XV—XVIII ст. у світлі нових джерел / Н. Білоус, О. Онороженко // Сфрагіс-

тичний щорічник. – К., 2012. – Вип. 2. – С. 186-220; Панченко В. Герб Києва / В. Панченко // Київ. старовина. – 1994. – № 3. – С. 94-101: іл.

4. Під плащем Святого Мартіна (Історія герба міста Мукачєво, 1376-1943 рр.) / Олексій Філіппов. – Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2012. – 66 с.: іл.

5. Федунків З. Герби Івано-Франківська (Станиславова) / З. Федунків // Зеновій Федунків. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2008. – 80 с.; Довган Л. До питання про герби Станиславова – Івано-Франківська / Л. Довган // Четверта наукова геральдична конференція. – Львів, 1994. – С. 32-34.

6. Оглобін О. Герб міста Києва / О. Оглобін // Наука і суспільство. – 1994. – № 7-8. – С. 49-51.

7. Рішення Київської міської Ради народних депутатів № 57 від 18.04.1995 р. «Про порядок використання герба міста Києва» / КМДА: офіційний інтернет портал [Режим доступу]: <https://kievcity.gov.ua>.

8. Сайт Київської обласної державної адміністрації / [Режим доступу]: <http://koda.gov.ua/>

9. Гречило А. Б. Українська територіальна геральдика / А. Б. Гречило. – Львів: Інститут української археографії імені М.С. Грушевського НАН України, Українське геральдичне товариство, 2010. – 208 с.

10. Гречило А. Б. Українська міська геральдика / А. Б. Гречило. – Київ, Львів: УГТ, 1998. – 192 с.

11. Рудюк А. В. Символ Архангела Михаїла в міській геральдиці України / А. В. Рудюк // «Гілея: науковий вісник»: Збірник наукових праць. Випуск 98. – К., 2015. – С. 114-117.

12. Однороженко О. Князівська геральдика Волині середини XIV – XVIII ст. / О. Однороженко. – Харків, 2008. – 180 с.

13. Гречило А. Б. Герби і прапори міст і сіл України / А. Б. Гречило. – Львів: Друкарські куншти, 2004. – Ч. 1. – 120 с.

14. Клименко О. Міська геральдика Тернопільщини / О. Клименко, Б. Хавпівський. – Тернопіль: «Воля», 2003. – 500 с.

15. Сергійчук В. І. Національна символіка України / В. І. Сергійчук. – К.: Веселка, 1992. – 109 с.

16. Гречило А. Герби міст України (XIV – I пол. XX ст.) / А. Гречило, Ю. Савчук, І. Сварник. – Київ, 2001. – 400 с.

17. Українська геральдика: сайт / [Режим доступу]: <http://www.heraldry.com>.

18. Луцька міська рада: офіційний сайт / [Режим доступу]: <http://www.lutskrada.gov.ua/symbols-city>.

19. Католицька енциклопедія (Catholic Encyclopedia) / [Режим доступу]: <http://www.newadvent.org/cathen/04012c.htm>.

1. Hrechylo A. Oboronni sporudy u miskii heraldytsi / F. Hrechylo, I. Svarnyk // Pamiatky Ukrainy. – 1990. – № 2. – S. 42-46.

2. Ishchenko Ia. Zobrazhennia kultovykh spordud v istorychnykh herbakh mist ukrainy: analiz zobrazhen ta yikh symbolika / Ia. Ishchenko // Spetsialni istorychni dystsypliny:pytannnia teorii ta metodyky. – K/ : Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 2003. – № 10. – S. 162-169; Ishchenko Ia. Zobrazhennia v miskykh hrebakh Ukrainy predmetiv pobutu: rehionalnyi aspekt / Ia. Ishchenko // Istoryko-heohrafichni doslidzhennia v Ukraini. – K.: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 2002. – № 5. – S. 152-162.

3. Bytynskyi M. Herb – sviaty Arkhistratyh Mykhail Kyivskyi / M. Bytynshyi // Vira i kultura (Vinnipeh). – 1956. – № 12; 1957. – № 1; № 7; № 10-11; № 12; Bilouc N. Pechatky ta herby mista Kyieva kintsia XV–XVIII st. u svitli novykh dzherel / N. Bilous, O. Odnorozhenko // Sfrahistychnyi shchorichnyk. – K., 2012. – Vyp. 2. – S. 186-220; Panchenko V. Herb Kyieva / V. Panchenko // Kyiv. starovyna. – 1994. – № 3. – S. 94–101: il.

4. Pid plashchem Sviatoho Martina (Istoriia herba mista Mukachevo, 1376-1943 rr.) / Oleksii Filipov. – Uzhhorod: Polihraftsentr «Lira», 2012. – 66 s.: il.

5. Fedunkiv Z. Herby Ivano-Frankivska (Stanyslavova) / Zenovii Fedunkiv. – Ivano-Frankivsk: Lileia-NV, 2008. – 80 s.; Dovhan L. Do pytannia pro herby Stanyslavova – Ivano-Frankivska / L. Dovhan // Chetverta naukova heraldychna konferentsiia. – Lviv, 1994. – S. 32-34.

6. Ohlobin O. Herb mista Kyieva / O. Ohlobin // Nauka i suspilstvo. – 1994. – №7-8. – S. 49-51.

7. Rishennia Kyivskoi miskoi Rady narodnykh deputativ № 57 vid 18.04.1995 r. «Pro poriadok vykorystannia herba mista Kyieva» / KMDA: ofitsiyni internet portal [Rezhym dostupu]: <https://kievcity.gov.ua>.

8. Sait Kyivskoi oblasnoi derzhavnoi administratsii / [Rezhym dostupu]: <http://koda.gov.ua/>

9. Hrechylo A. B. Ukrainska terytorialna heraldyka / A. B. Hrechylo. – Lviv: Instytut ukrainiskoi arkheohrafii imeni M. S. Hrushevskoho NAN Ukrainy, Ukrainske heraldychno tovarystvo, 2010. – 208 s.

10. Hrechylo A. B. Ukrainska miska heraldyka / A. B. Hrechylo. – Kyiv, Lviv: UHT, 1998. – 192 s.

11. Rudiuk A. V. Symvol Arkhanhela Mykhaila v miskii heraldytsi Ukrainy / A. V. Rudiuk // «Hileia: naukovyi visnyk»: Zbirnyk naukovykh prats, Vypusk 98. – K., 2015. – S. 114-117.

12. Odnorozhenko O. Kniazivska heraldyka Volyni sereyny XIV – XVIII st. / O. Odnorozhenko. – Kharkiv, 2008. – 180 s.

13. Hrechylo A. Herby i prapory mist i sil Ukrainy / A. Hrechylo. – Lviv: Drukarski kunshty, 2004. – Ch. 1. – 120 s.

14. Klymenko O. Miska heraldyka Ternopilshchyny / O. Klymenko, B. Kravrivskyi. – Ternopil: «Volia», 2003. – 500 s.

15. **Serhiichuk V. I.** Natsionalna symbolika Ukrainy / V. I. Serhiichuk. – K. : Veselka, 1992. – 109 s.

16. **Hrechylo A.** Herby mist Ukrainy (XIV – I pol. XX st.) / A. Hrechylo, Iu. Savchuk, I. Svarnyk. – Kyiv, 2001. – 400 s.

17. **Ukrainska heraldyka:** sait / [Rezhym dostupu]: <http://www.heraldry.com>.

18. **Lutska miska rada:** ofitsiyni sait / [Rezhym dostupu]: <http://www.lutskrada.gov.ua/symbols-city>

19. **Katolytska entsyklopediia** (Catholic Encyclopedia) / [Rezhym dostupu]: <http://www.newadvent.org/cathen/04012c.htm>

Рудюк А. В. Патронажные символы в городской геральдике Украины

Расширяя тематику изображений на гербах украинских городов, статья посвящена использованию патронажных символов на гербах и эмблемах населенных пунктов. Исследуются истоки и дальнейшая историческая судьба гербовых изображений от распространения христианства на отечественной территории до современности. Обращено внимание на распространение подобных изображений на территории Западной Европы и близкого зарубежья. Истоки христианской традиции патронажных символов прослеживаются со времен Киевской Руси и казацкой эпохи. Проанализированы сюжетные изображения с использованием святых-покровителей: Архангела Михаила, св. Юрия, Архангела Гавриила, Богородицы, Ивана Богослова, св. Николая, св. Мартина, св. Флориана, св. Климента и т. п. Исследовано географию и время появления патронажных символов на городских гербах. Приведены примеры гербовых изображений украинских городов, кото-

рые в настоящее время носят патронажную символику. Очерчены перспективы дальнейших исследований в тематике городской символики Украины.

Ключевые слова: герб, патронажная символика, святой, религиозные мотивы, библейский персонаж.

Rudiuk A. V. Patronage symbols in Ukrainian urban heraldry

Extending the subjects of images on the coats of arms of the Ukrainian cities, the article is sanctified to the use of patronage symbols on the coats of arms and emblems of settlements. Sources and further historical fate of bearing a coat of arm images are investigated from distribution of Christianity on the home walks of life to contemporaneity. In article the author paid attention to distribution of similar images on territory of Western Europe and near foreignness. Sources of Christian tradition of patronage symbols came from times of Kyiv Rus and Cossack epoch. With a plot images are analyzed with the use of saints-patrons: Archangel Muxaïla, st. Yuriy, Archangel Gabriel, Mother of God, John the Revelator, st. Nikolay, st. Martin, st. Florian, st. Clement and others like that. The author analyzed geography and time of appearance of home-nursing symbols on the municipal coats of arms. Examples of bearing a coat of arm images of the Ukrainian cities, that carry a patronage symbols presently, are made. The prospects of further researches are outlined in the subjects of municipal symbols.

Key words: coat of arms, patronage symbols, saint, religious reasons, biblical personage.

Стаття надійшла до редколегії
14 листопада 2015 р.